

Mete Çamdereli

Dinsel söylem yok olmuyor,
medyatikleşiyor

RÖPORTAJ

TRTakademi: *Televanjelizm kavram olarak Türkiye'nin geç kaldığı bir konu mu yoksa içine düştüğü bir tuzak mı?*

Mete Çamdereli: Televanjelizm propagandist bir içerik taşıyor, sadece anlatmak ya da tebliğ etmek değil, yani misyonerlik faaliyetlerini de akla getiriyor. Dinin anlatılması noktasında bu kavramdan çok elektronik vaizlikle başlayan bir süreç var. Daha kapsayıcı, daha nesnel/yansız bir kullanım. Neil Postman'ın Televizyon Öldüren Eğlence'sinde elektronik kilise, elektronik vaizlik olarak kullanılıyordu yanlış hatırlamıyorsam. Yani tele'den uzaklaşan bir süreç yaşanıyordu. Sonra elektronik vaizlikten medyatik vaizliğe geldik. Evet ben de medya vaizliği ya da medyatik vaizlik diyorum ama şu anda kavram artık dijital boyutuyla düşünülmeli. Televanjelizmin Türkiye'de yaygın biçimde kullanıma girmemesi ise belki salt Hristiyanlığı düşündürdüğünden ya da televizyon dünyasıyla sınırlı bir kavram olmasından kaynaklanıyordur. Bugün dijital teknoloji, dijital iletişim boyutuyla karşımıza çıkınca, vaizlik ya da uzmanlık da dijitalleşti zaten, televanjelizm, televaizlik ya da medyatik vaizlik terimleri, derdi izhar etmez oldu. Dinsellik bağlamında söz söyleyen ve dinleyen kim olursa olsun, artık ister istemez dijital vaizlik ve muhatapları olarak değerlendirilecektir. Medyatik vaizler kendilerini istemeseler de dijital platformda görece, tüm muhatapları gibi kendileri de dijitalleşmenin muhasarasını derinden hissedeceklerdir.

Yeryüzünde dinseliliğin kuşattığı ne varsa, artık dijital platformlarda minimize olarak karşımıza çıkıyor ama kapısından girildiğinde karşınıza devasa bir dinsel alan çıkıyor. Medyatik vaizlik mecraya göre değişiyor, şekilleniyor. Vaaz sistemi değişiyorsa, medyanın yapmış olduğu bir program –medya kendisi yapmıyor tabi, onu yönetenler, yönlendirenler yapıyor, medyayı bu bağlamda bir özne olarak almıyoruz, baştan söylemekte yarar var...–, bir uygulama, bir içerik bir dinsel olguyu, bir dinsel durumu nasıl dönüştürüyorsa dinsel vaizlik dediğimiz olgu da doğal olarak dijitalin işleyiş biçimine göre değişerek değiştirmeye devam edecektir. Bütün bunlar yokken, dijitalleşme yokken, teknoloji böylesi ilerlememişken değişme olmuyor muydu? Oluyordu elbet. Önceden hiç dönüşüm olmuyor muydu, oluyordu elbet. Hoparlörü medya –burada ortam, araç, aracı...– olarak düşünecek olsak, bu değişimi onun üzerinden bile söyleyebiliriz. Neredeyse onsuz ezan da toplu ibadet de düşünülemez bile örneğin. Tuzak mı, işin doğası mı, zorunluluk mu, ayırt etmek kolay değil doğrusu ilk bakışta. Ama yaşanıyordu bu değişim, şimdilerde fazlaca hissediyoruz, o kadar...

TRTakademi: *TRT Diyanet açıldı, geç kalınmış bir karar mıydı?*

Mete Çamdereli: Geç kalındı desek sorun çözülür mü? Geç veya erken bir yerden başlanmış ya, bence oradan bakmak lazım. Geç kaldık diye hayıflanmaktansa bundan sonra ne yapılacağına odaklanmak gerekir. Ama sordunuz madem biraz açalım: Uzmanlaşma nitelikleriyle yayın yapan tematik kanallar, hatırlayalım ilk haber kanallarıyla başladı, hemen ardından spor ve müzik kanalları oldu. Bir din kanalı evet geç kaldı, ama bunun çeşitli sebepleri var. Burada ayrıntıya girmeyelim ama şu kadarını söyleyelim. Türkiye’de dini normal hayatın bir parçası olarak içselleştirenlerle, bir anlamda dini hayatın içine almaya çalışanlarla, din deyince hemen ondan uzaklaşma ihtiyacı hisseden, onu hayatın hemen dışına itmeye çalışanların arasındaki mücadeledir temel sebep. Tematik bir din yayıncılığı yapmak ya da bir din televizyonu kurmak için birtakım şimşekleri üzerinize çekmeyi göze almak gerekiyordu. Geç kalınmasındaki temel saik böyle izah edilebilir. Kimsenin de suçu günahı yoktur geç kalmasında. Böylesi bir toplumsal terbiyeden geçilmiştir çünkü. Hâlâ da başkaca konularda benzer refleksler görülmektedir. Yani bir din televizyonu kurmak ya da onu desteklemek bürokrasi için, siyaset için, belki akademi için de kolay değildi. Bugün konuşuyoruz niye hâlâ medya ve din çalışmaları yapmakta mütereddidiz diye. Sorunun cevabı bu sosyal psikolojide yatmakta. Ama başladık artık. En azından buna sevinelim geç kalmışlığımıza yanmak yerine. Vakia; birçok konuda geç kaldığımız gibi din yayıncılığında da geç kaldık. TRT’de yapılan din programları biraz fazlalaşsa konuya muhalif kamuoyunda direk infial olurdu, ama artık olmuyor. Olmuyor da böylesi programlar izlenme rekorları mı kırıyor? Demek endişeye mahal yokmuş. Resmî söylemin inşasındaki laik etik anlayışının evrilmesi gerekiyormuş demek bu türden tematik ya da ağırlıklı yayınların rahatça yapılabilmesi için. Bunu beklemek de çok ciddi bir zaman aldı, gecikmesinin temel nedeni resmî söylemle ilişkili.

TRTakademi: *Geleneksel medya örgütlü bir şekilde yeni medya örgütsüz bir şekilde dinin kullanım biçimini dönüştürüyor diye bir yorumunuz var.*

Mete Çamdereli: Dil ve söylem konusu değerli bir konudur. Dilini kaybetmiş bir din, söylemini kaybetmiş bir din olgusundan da bahsedebiliriz. Kaynak verilere ulaşma konusunda bugünkü zihinle davrandığımızda sorunlar yaşayabiliyoruz. Aracı olanlar da olaya farklı bakmışlarsa işimiz daha da zorlaşıyor. Dil kendi hâlinde pasif bir dönüştürücüdür. Söylemse aktif bir dönüştürücüdür. Dil pasif olarak kenarda bir kültürü biriktirirken aktarıma sürecinde söyleme ihtiyaç hisseder. Söylem, dilin kullanılma biçimini ihsas eder. Din dili dediğimiz olgu eğer dinsel söyleme dönüşüyorsa ve bu dinsel söylem medyatik düzlemde medyanın eylem-

sel diliyle gerçekleşiyorsa, sadece izlenme oranlarının oluşturduğu dille yetiniyorsa, bugünkü tıklama oranları vs. ile kendini gerçekleştirmeye çalışıyorsa, eldeki söylem de zaten bir yitik söylem olarak elimizde duruyorsa medyatik düzlemde ikincil bir darbe daha geliyor demektir. Din dili, medyatik söylemle kendini ifade ettiğinde genel olarak medyatik söylemin çerçevesi içinde kalıyor, medyatik dilin söylemsel istekleriyle şekilleniyor. Dinsel söylem yok olmuyor, medyatikleşiyor sadece, çünkü din yok olmuyor, dinin hükümleri yok olmuyor, dinin esasları orada durduğu sürece sorun yok demektir; ama medyatik söylemin dönüştürücü gücünü görmezden gelmek anlamına gelmiyor bu durum. Evet din bir şekilde hayatını sürdürüyor; fakat bu söyleme muhatap olanlar, artık özgün din söyleminden çok, medyatik ve dijital din söyleminin mahkûmları hâline geliyor. Yeni bir dinsel inşa ediliyor mu? Evet, istese de istemese de, iyi niyetli de olsa art niyetli de olsa dijital dünyada yeni bir dinselliğin inşa edildiğini görmemek mümkün değil. Dinsellik diyorum, dikkat buyurunuz, din demiyorum. Dinsellik her dönemde dönemin koşullarına göre dönüşebileceğine, değişebileceğine göre bugün de medyatik düzlemde başkalaşabilir demektir. Öze dönük bir risk var mıdır, her zaman olduğu kadar bugün de vardır. Dil ve söylem konusu bu açıdan son derece önemli. Diliniz sabit kalsa bile dilin kullanım şekli ve mecraları dinselliği de doğal olarak etkileyecektir. Söylemi doğru belirleyebilirseniz mesela TRT’de gördüğümüz olumlanabilecek çizgi filmler ya da Diyanet TV’de gördüğümüz kimi program içerikleri, bu tür örnekleri her platformda, her mecrada görmüyoruz, neden görmüyoruz? Çünkü medyanın doğası buna müsait değil, medya dinsel söylemi öncelikle zorunda değil. Medyanın söylemi doğası itibarıyla kendi söylemi öncelikle. Dinsel karakterler, ikonlar, fenomenler kendilerini mi öne çıkararak izleyicilerini ya da takipçilerini influanse ediyorlar yoksa kaygılarını mı öne çıkararak influanse ediyorlar? Bir imam, bir haham, bir papaz influencer olduğu andan itibaren dinle olan temasında bir problem ortaya çıkıyorsa medyatik söylemin dinsel nasıl inşa ettiğini bir din görevlisi üzerinden gözlemliyoruz demektir. Medyatik söylemin bir mümini –hadi, terimi sevmesem de bir dindarı diyeyim–, nasıl inşa ettiğini, nasıl şekillendirdiğini görmek gerekir. Bugün yeryüzünde dünya kadar dinsel aidiyeti olan insan var ve o insanlardan bazıları sivrilerek dijital dünyada karşımıza çıkıyor. Onların söylemlerine göre hareket eden kuşaklar yetişiyor. Dijital bir mürebbiyeden söz ediyorum, annemiz babamız ninemiz dedemiz olmayan bir mürebbiyeden söz ediyorum. Bize ebeveynimizden çok daha yakın duran bir dijital dinsel mürebbiyeden öğreniyoruz artık öğreneceklerimizi.

TRTakademi: *Araç mı mesajı yutuyor yoksa mesaj aracın kendisi mi oldu?*

Mete Çamdereli: Araç mesajı yutuyor ama mesaj da aracın kendisi hâline geliyor, bir ayna özelliği yani, aynaya yüzünüzün biraz da olsa bakması gerekiyor. Araç mesajı dönüştürür bunu tartışmamız gerekmez. Mesaj, dinsel mesaj bağlamına geldiyse ve buna dönüşmüşse o zaman dinselliğin de dönüştüğünü kolayca söyleyebiliriz. Bugün yeni kuşaklar açısından özellikle Z kuşağı açısından artık bizim geleneksel olarak eğitimden geçme biçimimizin olmayacağı ortada. Bundan sonra yetişecek nesiller, kuvvetle ihtimal dijital mürebbiyenin şekillendirdiği mesajla şekillenecekler. Bu mesaj aracın masum bir mesajı değil, aracın elindeki dönüşmüş, farklılaşmış bir mesaj olacak. Din yok olmayacak. Bu söz konusu bile değil. Din olmadan yaşamanın mümkün olmaması postulatından hareketle söylüyorum bunları, sadece bugün bizim bildiğimiz türden, bizim yaşadığımız türden bir dinsel olmayacak diyorum.

TRTakademi: *Modern Müslüman bir kuşaktan bahsediyorsunuz, nasıl bir kuşak bu M kuşağı?*

Mete Çamdereli: M kuşağını daha önce bir haber olarak okumuştum yabancı basından, sonra onunla ilgili bir kitap çıktığını gördüm. M kuşağı “Modern Muslim Generation” olarak söylenebilecek bir kuşağı, modern Müslüman kuşağı ifade ediyor. Bu kuşak ülkemizde henüz karşılığını tam olarak gördüğümüz bir kuşak değil. Özellikle İngiltere’de hayat bulmuş bir kuşak. İslamofobi içinde kendini var etmeye çalışan bir kuşak bu Avrupa’da. Gençlerin yoğun bir biçimde sıkı sıkıya tutundukları bir din var ve bunun adı İslam. İslam ile yaşamak, Müslüman olarak yaşamak, kimliklerini Müslüman olarak ifade etmek istiyorlar fakat önlerine sunulan nimetlerden de faydalanmak istiyorlar. Çevresindeki insanlar gibi yaşamak istiyorlar ve öyle de yapmaya çalışıyorlar. Kaykay yapmak istiyorlar, buz hokeyi oynamak istiyorlar, kürek çekmek istiyorlar, bisiklete binmek istiyorlar yani İngiltere’deki diğer insanlar ne yapıyorsa onu yapmak istiyorlar. Beğenin ya da beğenmeyin, verdikleri mesaj şu: “Ben Müslümanım ve sizin gibi birisiyim, farklı değilim. İslamofobi olarak dile getirdiğiniz ve tukaka etmek için araçsallaştırdığınız Müslümanlardan değilim, sizin gibiyim, sizden biriyim ama Müslümanım, Müslüman olarak sizden biriyim.” diyerek kendine yeni bir yaşam alanı açmaya çalışan bir kuşak bu M kuşağı. Buradan baktığımızda yoğun bir şekilde eleştirilebilecek bir tutum sergiliyor gibi görünebilir ama İslamofobi kasırgasıyla harmanlanan bir hayatı yaşayan Avrupalı Müslümanlar, genç Müslümanlar, belki de bugünün gelecek için neferleri olan kuşaklar, bilmiyoruz ama bildiğimiz onların tek istekleri bu oldukları İslamofobik mekân ve zamanda var olabilmek. Su akarını bulur nasılsa.

TRTakademi: *Medyanın dönüştürmesi konusuna biraz daha ayrıntılı girmek istiyoruz. Dışarıdan bakıldığında medya işlediği hangi konuyu dönüştürmüyor ki dini dönüştürmesin? Böyle bir motto yok mu zaten? Siyaseti, ekonomiyi değiştiren medyanın dinsel söylemi de dönüştürmesini normal karşılamamız gerekmiyor mu?*

Mete Çamdereli: Sadece biz dine odaklandığımız için medyanın dini, daha doğrusu dinsel dönüştürdüğünden bahsediyoruz. Medya ve çocuk deyince fikir sahibiyiz, medya ve kadın deyince birçok çalışma görüyoruz, medya ve siyaset, medya ve kültür, medya ve demokrasi de öyle. Medyayla ilişkili neredeyse her konu ele alındı da sanki din ile hiç temas edilmedi. Medyanın dönüştürücü gücü bütün yönleriyle ele alındı. Etki gücü tartışıldı, kimi zaman abartılı olduğu söylendi, kimi zaman hafife alındı ama kimse, medya vasat bir dönüştürücüdür demedi. Etkisi yoktur demedi. Kıyısından köşesinden de olsa bir biçimde etki gücü olduğu herkesçe dillendirildi. Peki medyanın din ve dinsellik üzerindeki etkilerini nasıl göreceğiz? Bakarsak göreceğiz ancak, bakmazsak göremeyiz. Eğer dinden bakarsak dünyayı da görebiliriz. Siyasetten bakınca belki göremeyiz, çocuktan bakınca belki göremeyiz; çünkü din, yaşamın odağında, reddetseniz de iman/intisap etseniz de. İnsanlık tarihinde bugüne kadar hayatla ilgili ne kadar olgu varsa bunun en başında din olgusu geliyor. En çok mücadele edilen, belki de en çok imha edilmeye çalışılan; ama bir yandan da en çok sahiplenilmeye, en çok kabullenilmeye çalışılan bir olgu, sahipsiz bir yaşam birikimi. Medya ve din olgusuna bakmadan medyanın bütüncül etkilerini anlayamayız. Ama toptancı söyleyecek olursak iş kolay. Nasıl ki diğer yaşamsal paradigmaları etkiliyor, dönüştürüyor, öyleyse dini de dinselliği de dönüştürür elbet. Normal karşıyalalım ama hazırlıklı da olalım demeye çalışıyorum.

TRTakademi: *Televizyondan başlayarak yeni fenomenler konusuna girmek istiyoruz. Örneğin, bugün televizyonlarda reyting toplayan veya binlerce insanı bir alana toplayabilen dinî kişilikler var. Bunu garipsemeli miyiz? İnsanlara ulaşmanın kolay yolu bu olamaz mı?*

Mete Çamdereli: Bunları iyi niyetli çabalar olarak değerlendirelim ama riskleri de görmezden gelmeyelim. İyi niyetli çabalar zaman zaman dinin kendisi hâline gelmesin, yoksa bu bilgilendirme tabii ki yapılsın. Cami bahçesinde din görevlisiyle sohbet eden cemaatten farkı olmasaydı bu konuda bu kadar konuşuyor olmazdık, ama öyle olmuyor, bu araç çok etkili. Camideki din görevlisinin cami cemaatini bilgilendirmesinden daha farklı bir olguyla karşı karşıyayız. Medyanın kendi ruhu, doğası o camideki bilgilendirici görevli gibi davranmayabilir, niye davran-

mayabilir? Çünkü medyanın dur kalkları var, soluklanma biçimleri var, eğlendirme şekilleri var, reklam molaları var örneğin. Medyada çok serbest bir ortamda görüşlerinizi serbest biçimde söyleyemiyorsunuz aslında. Diyelim ki söylediniz, tüm medyatik nasların ötesine geçerek söylediniz, yani diyelim ki çok iyi niyetle sorunlara çözüm getirmeye çalışıyorsunuz ama getirdiğiniz çözümler kimi zaman bir başkasının getireceği, getirebileceği çözümlerin önüne geçiyor belki, medyada söylenen baskın doğru hâline geliyor, söylediğiniz tek doğru hâline geliyor, yani mesajınız dinin de dinsel de önüne geçiveriyor. Nasıl imgeler gerçeklerin önüne geçiyorsa medyatik söylemler de öyle, medyatik vaizlerin dilinden çıkanlarla şekilleniyor. Sahih din dili medyatik din dilinin pragmatizminde yeniden şekilleniyor. Kimi zaman dinin sahif dilli bir yanda, medyanın pragmatik din dili bir yanda olabiliyor. Din adına yapılan muhaffef dini showlar ortaya çıkıyor. Din ile eğlenmenin, dinle neşelenmenin, dini araçsallaştırarak çoğu kez medyatik bir din-eğlence formatına dönüşmesi engellenemiyor. Bu durumda medya, araç olmanın ötesine geçiyor, konu din bile olsa medyatik çıkarlara hizmet etmiş oluyor. Bilgilendirme de müminlere ulaşma da iyi niyetten öteye geçemiyor çoğu kez.

Medya sözünü ettiğiniz dinî kişilikler, ikonlar, vaizler, fenomenler vasıtasıyla bizi bilgilendirsin ama biz de medyanın bir dershane, bir okul olmadığını bilelim. Medyatik mikrofonlar bizi dinsel bağlamında elbette bilgilendirsin ama bu bilgi bizim işimize yarayacak bir bilgi olmanın ötesinde, ertesi gün sadece arkadaşlarımızla hoşça vakit geçirecek sıradan bir sohbet konusu, bir magazin bilgi hâline gelmişse bunun bize bir faydası olmayacaktır. O bilgi bizi tartışarak şekillenecekse, bizi okumaya sevk edecekse, bizi kaynaklardaki bilgiyi öğrenmeye sevk edecekse o zaman medyatik vaizlere daha çok kapı açalım. Şu anda bir izleyici, dinleyici, okuyucu kitleleri varsa onların da iyi niyetli çabalarının karşılığını inşallah görürüz diye umut edelim. Zaman içinde bunun da dinseliliğin yeniden inşası şekline dönüşebileceği riskini göz ardı etmeyelim.

TRTakademi: *Bu dönüşümde YouTube, televizyondan daha fazla bir dönüşüm sağladı mı? Sosyal medyadaki denetimsizliğin ne gibi zararları oldu?*

Mete Çamdereli: Denetim sorunu sadece bizde değil tüm dünyada var. Bunlara bir tahripkâr olarak değil, iyi niyetli olarak bakmak lazım ama tahrip edebileceği riskini de hep aklımızda tutalım. İçerik yönetimi son derece önemli, siz de içerik üretmek mücadele edebilirsiniz ya da idari yaptırımlar uygulayabilirsiniz, burada siz birinciyi tercih etmelisiniz. Daha çok izlenir olan izlenmese bile kaliteden taviz vermeyen birtakım videolarla, karşı bir mücadele grubu hâlinde mücadeleye başlanması gerekiyor. Zihinler bundan etkilenmeden önce biz ne yapıyoruz diye

sormalısınız. Kurumlar olarak ne yapıyoruz diye sormalıyız. Denetim mekanizması olmalı ama özgürlükleri kısıtlamamalı ve eğlence hakkımızı elimizden almamalı. Denetleme, kendi kendini denetleyemeyen için vardır, bir otoregülasyon sistemi kurulmadıysa o zaman denetlemekten başla yapılacak şey yoktur. Siz nasıl sigara sağlığa zararlıdır diye topluma yasakları dayatabiliyorsanız ve kamu sağlığını koruyorsanız, kamunun zihin sağlığını da hatta din özgürlüğünü de koruma hakkı bu noktada kamu otoritesindedir.

Şunu da ilave edelim; video ya da hareketli görüntülerin artık çok etkili olduğu biliniyor. Dolayısıyla sorunuzun cevabı açık. Elbette dönüştürüyor. Oranlarıyla ilgili araştırmalar yapmak gerek, tabii dinsel bağlamını kastediyorum. Sosyal medyanın denetimsizliği ise çok boyutlu bir konu. Uluslararası, küresel bir konu. Ama bu denetimsizlik zaman zaman medya kullanım biçimlerimizde ne denli bilinçli olmamız gerektiğini de bize söylüyor olmalı. Yani her kafadan din adına çıkan sesleri ayırt edebilecek kulaklara, her kurgudan din adına çıkan görüntüleri ayırt edebilecek gözlere sahip olmamız gerekiyor ve kullanıcıların sürekli bilinç düzeyini artırma çabası içinde olan kurumsal girişimlere de şiddetle ihtiyaç var. Aksi durumda bugün olduğu gibi mikro dinsel yapılar, dinsel ikonlar alıp başını gidecektir. Bilgili bilgisiz herkes kendine mikro bir dinsel iktidar alanı yaratabilecektir. Daha ne zarar arayalım. Yetmez mi, bu kadarı bile. Denetimsizliğin ya da başıboşluğun nereye varacağını tahmin etmek zor değil, ama asıl aktör kullanıcı olduğundan kullanıcıların bilinç düzeylerini artırmakla başlamalı.

TRTakademi: *“Bir ülkeden yalancı peygamber çıkıyorsa o ülkede canlı, dinamik ve kitlelerin her an gündeminde olan güçlü bir din de var demektir.” diye bir söz var. Ülkemizde de din güçlü bir şekilde yaşanıyor ve her tür görüşe saygı gösteriliyor. Buna sevinmeli miyiz?*

Mete Çamdereli: Gerçekten dinsel dinamiklerimiz oldukça gelişkin. Dün filmin gösterimi esnasında dışarıdan gelen ezan sesiyle sinemada ayağa kalkan bir kitleden, namaz kılariken ortalıktaki fotoğrafları ters çeviren bir kitleden bugün belki televizyonu aç da ben namazımı kılayım diyen bir kitleye ulaştığımızı ve dönüştüğümüzü söyleyebiliriz. Biraz abartıyorum ki kolay anlaşılalım. Hep böyle olmuyor tabi, ama pek çok hassasiyet korunuyor, kuşaklar açısından endişelerimiz olsa da onlar da kendi akarlarını bulacaklar, bu açıdan hiç endişeye mahal yok. Ama öte yandan, sosyal medyada ben varım, dualarımı paylaşıyorum, onları paylaşırken başka şeylerimi de paylaşıyorum ve kendimle ilgili her şeyi herkesin gözü önünde kayıt altına alıyorum. Gerçek hayatımda sosyal medyada yaptıklarımın ne kadar arkasındayım, ne kadar samimiyim. Bir mümin olarak meleklerin de kayıt tut-

tuğunu ne kadar hatırlıyorum. Biraz sıkıntılı, kuşkulu bir durum. Sosyal medya dindarlığı, sosyal medya muhafazakârlığı, sosyal medya mücahitliği gibi terimler; bunun için var, bu kuşkulu durum için var, samimiyetsizlik için var, sorumluluğu savuşturma kolaylığı için var, -miş gibi yapmak rahatlığını ifade etmek için var ve daha niceleri de olacak. İnternetteki kaygılarımızla gerçek hayattaki kaygılarımızın aynı olması gerekiyor. Ama öyle olmadığını kolaylıkla söyleyebiliriz. Dinsellik kültürü bizim sahiplendiğimiz bir şey. Dinamik olmasına dinamiğimiz ama böylesi bir kullanımla boşa enerji harcıyoruz demektir. Oraya buraya çekeştirilen dinsellik durumlarının hâle yola gireceğini ummaktan başka çare yok. Din adına ya da dinsellik adına bu israf edilmiş enerjiye, dolu gibi görünen ama boş geçen zamana sevinemeyiz.

TRTakademi: *Bir insan Allah ile arasındaki en mahrem anları neden sosyal medyada paylaşır? Bunu zamanın ruhu olarak mı kabul etmeliyiz? İnsanlar artık kendilerini sosyal medyada ifade ediyorlar ve din de bunun içinde diyebilir miyiz?*

Mete Çamdereli: Evet, elbette diyebiliriz. Bu, bizim kuşaklar açısından bakarsak bir sapma ama şimdiki kuşaklar açısından dinselini kendisi. İnsanlar kendilerini araçlarla ifade ediyorlardı, şimdi de böyle ediyorlar. Varoluşunuz eğer medyatik donanımla gerçekleşiyorsa yapılacak çok şey yok. Paylaşım, mahremiyet, ifşa konularının artık düşünülmesine bile gerek yok. Selfie meselesinin çok narsistik bir yanı var. Bu çok net. Narkissos gibi, kendini beğenen insan gibi şeyler var ama başka sorunlar var. Paylaşmak istiyorlar ama araç şunu dayatıyor, sadece bunu değil her şeyinizi paylaşın, kendinizi açabildiğiniz kadar açın. Dinselliğin yeniden inşası dediğimiz konu bu; bildik mahremiyet olgusunun olmadığı ya da başka-laştığı bir konu artık. Bundan otuz kırk sene önce evlenmek isteyen adaylar kimi zaman birbirlerinin fotoğraflarını bile göremezken bugün profil fotoğrafları var, hem de herkese açık; bu bir sapmadır diyemeyiz. Kırk sene önceki ne kadar doğruydum ki bugün bu kadar yanlış olsun. Fotoğraf görememek ne kadar doğruydum, bugün çok fotoğraf görmek ya da gönüllü biçimde tüm aleme fotoğraf göstermek ne kadar doğru? Mahremiyet algısı dönüştü bugün ama o gün de dinselini bugün de dinsel.

TRTakademi: *Dijital medyanın bu konuda çok ciddi bir imkân sunduğunu düşünüyorum. Sosyal mecralarda sizi denetleyen bir mekanizma yok, eylemlerinizde özgürsünüz ve önünüzde sınırsız bir alan var. Siz orada imkânlarla baş başa kaldığınızda sergilediğiniz tavır aslında sizin o inançlara gerçekten sahip olup olmadığınızı, ne kadar yaşadığınızı gösteriyorsunuz. Bu özgürlükle insanlar gerçek duygularını dışa vuruyorlar, bunun hakkında ne düşünüyorsunuz?*

Mete Çamdereli: İnsanları rahat bırakmak gerekiyor. Bırakın kendilerini nasıl ifade ediyorlarsa etsinler. Bu sözüm müminleri de mümin olmayanları da kapsıyor tabii. Sadece biraz edep ve nezaket, hepsi o. Sosyal medyanın imkânları ortada zaten. Denetlemeyi o yüzden iyi düşünmek lazım. Daha çok düzenlemeler üzerinden gitmek gerekir, denetleme biraz baskı ve dayatmayı çağrıştırıyor. Bu başıboş bırakılmak anlamına gelmez ama düzenlemeyi yapmak ve serbest bırakmak anlamına gelir. Yani manzarayı iyi tespit edip, doğru okuyup ona göre tutum geliştirelim, medya bir imkân mı penceresinden baktığımızda bir imkân olduğunu da söyleyelim, sadece tukaka edip durmayalım. Biz tabloya biraz karamsar bakıp sorunları görmeye, göstermeye çalışıyoruz; imkânsızlıkları, kısıtları görürsek o zaman doğru kararlar verebiliriz. Siz medyanın ruhunun farkında değilseniz imkânlarının da farkında olamazsınız. Ben biraz da o ruhu yansıtmaya çaba gösterdim. Dinin korunması için bir mücadele içindeyiz, sadece biz ya da bizim toplumumuz değil, herkes bu mücadeleyi veriyor, siz de pozisyon almak zorundasınız, yani hepimiz pozisyon almak zorundayız, ne yaptığımızı, ne yapmamız gerektiğini bilmek zorundayız, ne yapacağımıza karar vermek zorundayız. Bu mücadelede biz çok daha avantajlıyız, yüzümüz daha berrak, çünkü toplumun dinsele hassasiyeti hâlâ çok güçlü. Kendini dinsellik çerçevesinde bir yerlere konumlandırma çabası hâlâ canlı. Bu bir avantaj. Medyatik olmayan bir dinsel dil ve söylem yakalanabilirse, bu serbestliğin imkânından yararlanmak anlamına gelecektir. Artık mezar taşları dijitalleşmişken, hâlâ mezar taşında fotoğraf olsun mu olmasın mı derken bir parça relaks olmanız gerekebilir örneğin. Dinden değilse de dinselden taviz vermeniz gerekebilir. Ya da bugün selfie çekmek günah diyebilir misiniz? Böyle bir şey dememeniz gerekir. TRT Rafadan Tayfa'yı, Ramazan Tayfa yapmış çok hoşuma gitti. Ramazan bizim için çok kutsal, bunu asla deldirtmeyiz mi, ramazanla eğlenilmeyiz dememiz mi lazım? Hayır, bu kuşak bu dili biliyor, bu dille büyüyor. Siz de bu dilden hareketle bir dinsel söylemi oluşturabilirsiniz. İnternet fıkhı üzerine kafa yorduk mu, sosyal medyada mahremiyet üzerine kafa yorduk mu? Bunlara kafa yorarsak o zaman cevabı vereceğiz zaten, diğer türlü bu işin içinden çıkamayız. Sadece olmaz demek, uygun değil demek, yasağcı bir söylem üretmek olur ve gençleri, gelecek kuşakları dinden soğutmaktan başka bir işe yaramaz. İnternet fıkhına kafa yorarsak, selfie bunun sadece bir paradigması olacaktır, sosyal medya bunun sadece paradigması olacaktır, uygulamalar da öyle. İnternet fıkhı dediğimiz şey, belki ciltlerce kitaba sığmayacak bir konu, hemen yarın halledilecek bir konu değil ama bugün başlamalıyız. Artık Kur'an okumak isteyen, İncil, Tevrat ya da diğer kutsal bilinen metinleri okumak isteyen için türlü imkânlar var, yani belki de yarın çocuklarınızı camideki Kur'an kursuna değil de e-öğrenmeye yönlendireceksiniz. Söylem analizleri lazım, içerik analizleri lazım, büyük bir hal-

kadan çalıştaylarla bu işe başlamak lazım. Bir kitap yazılınca bir şey çözülmüyor, kanayan açık bir yaranız varsa bunu dindirmek için bir an önce tedbir almalısınız. Bir adam camiye gidemiyorsa AR veya VR ile camiye gidebilir mi veya hacca gidilir mi? Ben VR ile hacca gidilebileceğini düşünüyorum belirli koşullarda. Bu caiz olabilir mi, şimdiden tartışmaya başlayabiliriz. Müminlerin kendilerini sahih ve makbul biçimde ifade edebilmelerinin önünü açacak önerilerde bulunmak ve çok gerekliyse tedbirleri almak, dinseliliğin mevcut araçlarla nasıl yaşanabileceğiyle ilgili ön hazırlıklar, öngörüler, düzenlemeler gerekiyor, hızlı olmak gerekiyor. Panik yapmayalım ama daha sonra geç kaldık diye hayıflanmaktansa hemen bireysel ve kurumsal çabalara girişelim. Dinsellik konularının çözümünü gelecek kuşaklara bırakmak gafletine düşmeyelim.

TRTakademi: *Dizilerde din görevlileri genelde komik karakterleri oynuyor, yabancı yapımlarda ise hep ciddi tipler. Biz bunu neden bu halde sunuyoruz?*

Mete Çamdereli: Vurun Kahpeye filmi geliyor aklıma. Film istiklal mücadelesini bir aydın öğretmen ile bağnaz din adamı arasında anlatmaya çalışıyor, romandan mülhem malum. Birkaç versiyonu da var filmin ve vurgu aydın ve yobaz üzerinde. Bugün medyada da benzer ya da aynı şeyleri yaşıyoruz, yaşadık. Bir zamanlar, mütedeyyin kesim sinemaya gitmezdi, haberleri dinleyip müzik yayınında televizyonu kapatanlar vardı, bu insanlar dinî/hazretli filmlerle sinema salonlarına alıştırıldılar ve ardından diğer filmleri de seyrettiler tabi. Onların çocuklarının artık böyle bir sorunu yok, yani mecraya alışıldı. Bizim sekülerize olmuş zihinlerimiz geç de olsa toplumun dinsel kaygısını gördü ve bu hor görülen yobaz imam tipleri artık yavaş yavaş, 90'lı yıllarda yerini bildik doğal tiplere dönüşmeye başladı; böyle aydın, böyle kaygılı, toplumsal sorunlarla ilgili imamlar da varmışa döndü. Bu tiplmeler hayatın her alanında dinin olduğunu gösterdi ve dinselini yeniden anlaşılması gerektiğini zımnen vurgulamış oldu. Ama alışkanlıklar kolay geçmiyor. Onlarca yılın birikimini bir anda yok etmek kolay değil. Nice nesiller yetişmiş filmlerde bir ezan sesi duymadan. Film yapınca ezan sesi duyurmak bile tuhafsa senaryolarda, bu durumu anlamak çok zor olmaz. Dün yobaz olan bugün komik olur, yarın da dünyadan elini eteğini çekmiş biri pekâlâ olabilir. Ehlileşmiş, ehlileştirilmiş zihinlerin yeniden ehilleşmesine, dinsel konuları yeniden idrak edip tutum geliştirmesine daha epey zaman var.

TRTakademi: *Victor Hugo'nun Sefiller'inde bir rahip tiplemesi var. Bunu sinemada gördük, 2000'den sonra Sefiller ile ilgili 2 film çekildi ve insanın hayatını değiştirecek, Türkiye'de de böyle karakterler çıkmaya başladı. Kutsalın sıradanlaşması gibi bir şeyden bahsedebilir miyiz?*

Mete Çamdereli: Ben kutsal olarak değerlendirmiyorum. Din bizim için yaşamsal bir değer taşıyor ve burada bir tehlike olarak değil, hayatın içinde doğal bir süreç olarak algılanmaya çalışılması gerektiğini düşünüyorum. Kutsal, layüsel, ulaşılamazdır. Hâlbuki din hayatın içindedir, başka yerde olması da düşünülemez. Mukaddesi vardır ama bilinmedik yerlerde de değildir. O yüzden dinsel tipler hakları verildiği taktirde, manipüle edilmediği taktirde, kendi doğallığı içinde sunulursa niye değersizleşsin ki, tersine daha da değeri dışlaştırılmış olur. Çıksın öyle karakterler. İyilikten zarar gelmez. Sağlam tipleri, tiplerini ben de önemsiyorum. Yunus Emre dizisi bu açıdan iyi bir örnek kanaatimce. Bunları artırıp derinleştirmenin yolları aranmalı. Tipleme, rahip de olsa, haham da olsa iyilik imgesiyle sunuluyorsa, sunulsun tabi. Ama niye imamdan esirgensin. Soruyu böyle koymak lazım. Ayrıca kutsalı sizin gibi düşünmüyorum. Kutsala da bir hâle gelmez böyle yapmakla. Kutsal zaten sıradanlaşmaz, sıradanlaştırılmaz. O ulaşılmaz başka bir yerdedir çünkü. Hâlbuki din mukaddes olmakla birlikte öyle değil, ulaşılamaz değil, yaşamsaldır, yaşamın içindedir, yaşam içindir. İyilikse insana özgüdür, insana verilmiş, bahşedilmiştir, Tanrı armağanıdır. İyiliğin herkese özgürlüğü normal, dinselden niye esirgensin. Yine de kaygınızı, kutsaldan maksadınızı, neyi murat ettiğinizi anlıyorum; sabırlı olmak, takip etmek ve gözlemlemek gerek. Tabi saldırmaya şekline başıboş da bırakmamak gerektiğini düşünüyorum. Bir sıradanlaşmadan çok hafifseme var mı yok mu belki ona bakmak daha elzem olabilir. Eğer bir hafifseme var da bunun önüne geçilemezse tehlike var demektir; ama biz yine de iyi niyetimizden sapmadan meselenin özüne varmaya çalışalım, iyiliğin ve iyi örnekleri üretmenin peşinde olalım ve şimdilik böylesi karakterlerden endişeye mahal olmadığını düşünelim derim. Yasakçı tutumlara da azami dikkat edelim.

TRTakademi: *Kamu, Twitter için otoritesini kullandı ve basın özgürlüğü yok gibi tepkiler verdi.*

Mete Çamdereli: Sosyal paylaşım ağlarıyla ilgili olarak da aynı cümleyi tekrar edelim; çünkü sorun yasaklayarak çözülmüyor. Yasakçı tutumlara azami dikkat etmek gerekir. Bu kadar söylemekle yetenim ve sorunuzun diğer kısmına şöyle cevap verirken öncekini de bir bakıma açmış olayım: Ülkemiz yeryüzü sorunlarına daha çok vakit ayırmalı, basın ve ifade özgürlüğü konusunda da yeni girişimlerde bulunmalı, sorunların üzene gitmeli, salt savunmacı bir tutumla yetinilmemeli. Son yıllarda dünyaya açılan, dünyanın başka ülkelerindeki sorunlarla ilgilenen bir ülke imajı oluşturmaya başladığımız kesin. Bundan hoşnut olmamak mümkün değil. Ama bu durum aynı zamanda bütün konularla, kendine de çeki düzen vererek ilgilenmeyi gerektiriyor. Bir dünya ülkesi olacaksınız sorumluluğunuz ağır olacak

demektir. Ülkemizde basın özgürlüğü yok da bir Avrupa ülkesinde çok mu var deyip işin içinden sıyrılamazsınız. Derdimiz en iyi olmaksızın, yeryüzüne bir örneklik teşkil etmekse, ki öyle olmalı, elden gelen yapılmalı. Kamu diplomasisi denilen bir olgu var örneğin; dijital kamu diplomasisiyle bu basın özgürlüğü konusundaki olumsuz algıyı ıslah etmeye çalışabiliriz, yoksa ülke liderinizin söyleyeceği sözlerin zaten dışarıda ön yargılarla karşılanacağı muhakkak. Onun dışında ne yapılabilir, onu düşünmek lazım ve kamu diplomasisi bu iş için önümüzde duruyor. Siz öyle kendi ülkenizi salt lidere bırakarak anlatamazsınız. Meclisiniz bombalanmış daha ötesi mi var; ama kamu diplomasisi bu işin birincil ayağıdır, bunun altını çizmekle yetinelim ve lafı uzatmayalım. Bunu din ve dinsellik üzerinden de aynı şekilde düşünmeliyiz. Bu misyonerlik faaliyeti yapılsın anlamına gelmesin sakın. İslamofobiyi düşünerek söylüyorum. Yani konu basın özgürlüğünden İslamofobizme dek geniş bir alana yayılıyor. Güçlü ülke olmak, her alan için strateji üretebilecek ve adım adım o kararları uygulayacak güçlü kamu diplomasisi olmak demektir. Geleneksel birikimimiz var bizim bu konuda; Açe'ler, Sumatra'lar. Oralara gitmişseniz bugün de gidiyorsanız, ister dinsellik, ister genel anlamda insanlık için olsun, sorumsuzca hareket edemezsiniz, kendinizi doğru anlatmanın yollarını bulacaksınız o zaman. Dinselliği de böyle düşünmek gerek, tüm bu olgulardan bağımsız ve bağlantısız düşünemeyiz. Ülkeler kendilerini, dinleriyle de temsil ediyorlar malum. Türkiye bir İslam ülkesiyse, Rusya ve Yunanistan Ortodoks, Fransa ve Polonya Katolik, Japonya ve Çin Budist mesela...

TRTakademi: *Bir röportajınızda “Dindarlar dijital medya oyununu kaybetti.” diyorsunuz. Erken bir yorum değil mi bu? Biraz beklemek gerekmiyor mu? Çok farklı, yeni, dinamik bir din algısı da çıkamaz mı?*

Mete Çamdereli: O başlık konuşma metninden biraz cımbızlanarak oluşturulmuş bir başlık. Ama yok zararı, öyle de desem olurmuş ama ben daha çok, her şeyi sosyal medyada bulmaya çalışanlar için, sosyal medyaya çaput bağlayanlar için söylediğimi hatırlıyorum ama sorun değil, cımbızlanınca bağlamdan kopuyor malumunuz. Öyle de deseydik çok yanlış olmayacak. Ama bir yandan da bu imtihanı kaybetmek istemeyenler var, onu gözden kaçırmamak gerekiyor, kâh içerik üreterek kâh hayatının yegâne aracı hâline getirmeden... O sözler söylendiği zaman, medya ve dinle ilgili çalışmalara henüz soyunmuştuk ve o zaman fark etmiştik müminlerin bu serencamını. Kaybediş olgusu, bir imtihanı kaybedişti, bir mahremiyet imtihanını kaybedişti. Öyle de demiştim. Oyun değil imtihan demiştim. Özellikle mahremiyet ve benzeri olgular konuşulduğu zaman önceki tutumlara karşı bir kaybedişti. Ve açıklaması da kolaydı, bugün de kolay ama zor olan, anla-

şılması gereken bugünkü geldiğimiz nokta. Her şeyimizi ama sarıp sarmaladığımız her şeyi apaçık hâle getirdiğimiz bugünleri nasıl adlandıracağız. Bugünkü tutumuza ne isim koyacağız. Neo-mahremiyet mi diyelim? Mahremiyet yeniden inşa edilmedi mi sosyal medyada? O zamanki tespit bu yüzden yanlış bir tespit değildi. Mahremiyet kavramı üzerinden yürünmüştü o röportajda, medyatik esaret, medyatik mahkûmiyet bağlamındaydı o kaybediş. Her şeyi ifşa etmek, faş etmek, hatta fahş etmek, ucuzlatmak tehlikesine dikkat çekilmişti. Arayışın yegâne adresinin sosyal medya olmadığı söylenmeye çalışılmıştı. İmtihanı kaybediş bundandı. Erken değildi, zamanydı. Belki şimdi yersiz ama söylendiği zaman tam zamanydı. Birileri söylemeliydi, belki benimle birlikte başkaları da söylemiştir. Bu uyarılar yapılmazsa sorumluluk yerine getirilmemiş saymalıyız kendimizi. Ben sorumluluğumu yerine getirdiğimi ve tehlikeye dikkat çektiğimi hatırlıyorum. Sanırım anlaşılmıştır yoksa bilinçli bir kullanımdan söz etmiyorum, çaput bağlamaktan söz ediyorum sosyal medyanın dallarına. Bugün de söylemekte sakınca görmem ama bu kullanımdaki sahilliği ya da sahil bir dinseliliğin ikamesine engel değil. İyi ki söylemişim, yoksa bugün siz bunları sormayacak, belki bu konuları hiç konuşmayacaktık. Yararlı olsun, destek olsun, katkı olsun diye söylüyoruz gördüğümüz tuhaflıkları, tuhaf dinsel davranış kodlarını, davranış kodlarının dinselleşmesini... Dolayısıyla kaybediş geç kalışla da alakalı. Eğer müminler kaybettilerse ve kaybetmeye devam ediyorsa, ki artık öyle düşünmüyorum, dinlerinden kaybetmediler. Geç kalmaktan, tutum geliştirememekten kaybettiler, zaman kaybettiler. Zaman kaybedilmesin diye medyatik kulluk dedik, zaman kaybedilmesin diye ikonik vaizler dedik, zaman kaybedilmesin bir an önce nasıl bir araçla karşı karşıya olduğumuz bilinsin diye dedik, içerik yönetiminin önemi anlaşılın diye dedik, salt medyatik bilgilendirmeyle yetinme gafletinden söz ederek zaman da, imtihan da kaybedilmesin diye dedik. Bugün de gerektiği zaman belki başkaca konularda aynı yapıyoruz, sorumluluğumuzu yerine getirmeye çalışıyorum. Eğer onlar o gün söylenmemiş olsaydı bugün bunları düşünmüyor, konuşmuyor olacaktık.

TRTakademi: *Amaçtan mı uzaklaşıldı ?*

Mete Çamdereli: Amaçtan uzaklaşıldı mı tam olarak bilmiyorum ama araçtan hiç uzaklaşmadı, onu biliyorum, hatta o günden bugüne çok daha fazla yaklaşıldı. Kullanım oranları ve süreleri son derece arttı. Evet bir sarhoşluk dönemi idi ilk tanışıklık yılları; beklentiler, umutlar, çaresizce savrulmalar. Kimi isimler kendi kürsülerinden vaaz ederlerken, insanlar onların ağızlarından çıkan her söze, her kelimeye kulak kabartıyorlardı belki. 80'li yılların başlarına dek böyleydi, denebilir. Medyatik düzleme çıkınca hiç öyle olmadı, bekledikleri değil ama kürsülerinden

farklı bir ilgi, farklı bir muhatap bekliyordu onları, ayak uydurmak ya da kaybetmek zorundaydılar. Kimi medyanın diline ayak uydurdu, kimi bırakıp gitti, kimi zaman zaman göründü. Medyanın ruhunu bilmiyorlardı, medya onları magazinelle bir araç hâline getirebileceğini de. 28 Şubat ve sonrasındaki ara dönemde iş iyice zorlaştı. Belki de medyatik bilgilendirmenin taban yaptığı yıllardı. Bir dizi tuhaf soruya cevap vermeye çalışan uzmanlar daha sonraki yıllarda peş peşe türedi. Tuhaf sorulara akılcı ve akıllı cevaplar üretebilmek kolay değildi, üstelik muhatabın niteliği ve medyanın süre tahdidi altında başarılı olanlar medyatikleşti. Artık hiçbiri bunlar abuk sabuk sorular diyemedi. Bu dünyada müminin başkaca sorumlulukları da var, yeryüzüyle ilgili başkaca soruları da olmalı, yıllar yılı şu bezdiren sorularla zihnini meşgul etmeyin diyecek bir sistemi artık medyada kurgulamak imkânsızlaştı. Dolayısıyla religitainment dediğim türden bir din-eğlence formatı oluştu. Kaybediş budur. Din neredeyse salt bir eğlence aracı hâline geldi. Sizin yukarıdaki sıradanlaşma sorularınıza da cevaptır bu söylediklerim aynı zamanda. Samimi gibi görünen abartılı dinsel bilgilendirme artık neredeyse dinden soğutmaya dek vardı. Amaç saptı mı, bilmiyorum ama amaç herhâlde geldiğimiz nokta değildi. Sanırım gençlere umut bağlamalıyız yine, çünkü onlar medyaya doğdular. Medyayı ebeveynlerinden daha iyi biliyorlar. Benim kuşağımın yapamayacağını onlar yapacak; medyatik manipülasyonu, medyatik istismarı da aşarak. Çeşitli bloglarda, farklı internet sitelerinde kendini göstermeye çalışan gençler yapıp ettikleri ahsen işlerle bu kaygımı dillendiriyorlar, ebeveynlerinin yapamadıklarını yapıyorlar sanki. Büyükleri engel olmazlar da önlerini açarlarsa, inanıyorum, daha da fazlasını yapacaklar.

TRTakademi: *Şahin Uçar bir kitabında “Eskiden köleler bir gün özgür olacakları umuduyla yaşarlardı fakat modern insan azat kabul etmez bir kölelik yaşıyor.” diyor. Medyatik kulluk kavramı bu bağlamda ağır bir kavram. Fazla mı eleştirel kalıyoruz?*

Mete Çamdereli: Şahin Hoca güzel söylemiş, katılıyorum ama eleştirel kalalım, her zaman eleştirel kalmaya özen gösterelim. Dozunu da kendimiz belirleyelim. Yeryüzünün selameti adına, insanlık adına, müminler adına eleştirden geri adım atmamalıyım. Siyasetten ticarete, kültürden sanata, oradan toplumsal davranışlara dek her alanda eleştirel kalalım. Kalmazsak doğruya ulaşamayız. Kırmadan dökmekten tabii...

Şahin Hoca’ya dönecek olursak; görüşü görüşümüzü destekleyici türden. Ona katılmakla birlikte konunun daha iyi anlaşılması bakımından kölelik ile kulluğu ayırt etmek lazım geldiğini düşünüyorum. Kölelikte rıza üretmeyecek bir şekilde tâbi-

lik, tâbi oluş söz konusudur ya da mutilik, itaat, itaatkârlık vardır. Ancak kullukta rıza sonucu üretilen bir itaat söz konusudur. Yaradan'a kul olursunuz ama rızanızla olur bu. Köle daha robotik bir şeydir. Belli sınırlar içinde efendinin emri dâhilinde hareket etmekle yükümlüdür. Kul kendi iradesiyle o zamansız ve mekânsız dairenin içerisine girer ve orada özgürlüğü bulur. Köleyse seçme hakkı olmadığından, tercihleriyle özgürlüğü tadamayacak, hissedemeyecektir. Dolayısıyla iradenizi televizyonu kapatarak da kullanabilirsiniz, YouTube'a girmeden de hayatınızı sürdürebilirsiniz. Medyatik kulluk artık medyanın dayatmalarına karşı koyamayan, karşı koymayan, buna bile isteye rıza gösteren, zorunlu bir ihtiyacı olmasa da yapacak hiçbir şeyim yok artık bunun içindeyim diye gönüllü kabullenen ve artık bunsuz yapamam diyen içindir. Medyanın doğası da, nassı da, dogması da budur zaten. Kendi emir ve yasakları vardır. Medyanın emir ve yasakları dinin emir ve yasaklarının yerine geçer mi? Geçiyorsa ben ne kadar uzaklaşmalıyım? Allah'a kullukta bile zaman zaman iradeniz devreye giriyor, kendi imani formatınızı belirliyorsunuz da, televizyonun ya da internetin karşısında ben bir şey yapamam deyip gönüllü kulluğu tercih ediyorsunuz ve artık hiçbir şeyi ben belirlemeyeceğim, hiç iradem yok diyorsunuz. Böyle şey olamaz. Köle olsaydınız iradeniz olmazdı. Medyatik kulluk gerektiğinde iradeyi alacak biçimde şekillenir, öyle şekillenmelidir. Medya okur-yazarlığı gibi konular biraz da bunun için var; ama iş müminin kendisinde bitiyor, kurumsal çabalarla da desteklemek gerek tabi müminin çabasını.

TRTakademi: *Elinde kumandası olan, telefonu olan kişi tercihlerinde özgür olabilir mi?*

Mete Çamdereli: İmkânları ölçüsünde özgürdür. Belki şöyle demek daha doğru: Medyanın verdiği imkânlar çerçevesinde özgürdür. Sabah uyandığınızda gözlerinizi bile ovuşturmadan, ne bileyim bir mümin açısından düşünelim, daha abdest almadan, namaz kılmadan telefonunuzu elinize alıyorsanız, sosyal ağlarda neler olup bittiğine bakıyorsanız, medyatik kulluğun çerçevesi içindediniz demektir. Bundan sonra irade gösterebilir ilgilenmeyebilirsiniz ama artık medyaya tâbisiniz. Bunu söylemek istiyorum. Bu ifade ağır mı? Bırakın ağır olsun, belki bir yaraya merhem olur. Yoksa biz kimseye sen Allah'a kul değilsin medyaya kulsun demiyoruz. Bu bir metafordur. Bu tür kavramsallaştırmaları lütfen metafor olarak algılayın. Böylesi durumlarda metaforlara tutunmazsak kendimizi ifade etmekte ve konunun önemini vurgulamakta zorlanırsınız. Medyatik kulluk bugün dijital kulluk hâline geldi mesela. Bunu da vurgulayalım. Kölelikle yine farklı tabi. Yani hâlâ irademiz var, doğruyu biz belirleyebiliriz. Özgürlük alanınızı siz belirliyorsunuz ama o aracın izin verdiği ölçüde. Bu sizin özgür olduğunuzu gösterir mi? Bunun cevabını siz verin. Nereden baktığınıza bağlı bir şey bu yani...

TRTakademi: *Sosyal medyayı neden kullanıyoruz sorusuna verilen cevaplar var. Sosyalleşmek için, yalnızlıktan kurtulmak için ve ne kadar mümkün olmasa da yalnızlığımızı azaltmak için gibi. Niçin sosyal medyadayız? Siz buna ne cevap verirsiniz?*

Mete Çamdereli: Can sıkıntısını unuttuk. Canı sıkılan çocuklarımız yok artık. Can sıkıntısının kaybolması büyük bir kayıptır. Din elden gidiyor'dan daha önemli bir kayıptır. Çünkü din için insan gerek. İnsan ise kendi yapıp ettikleri, ürettikleri, me-rakları ve can sıkıntısıyla var. Bugün, günde bir ya da iki trenin uğradığı ve günlük gazetelerin ancak o trenlerle geldiği bir kasabadaki istasyon şefinin zamanına sa-hip değiliz. O istasyon şefinin tren saatine kadar komşularıyla halleşmesi, doma-teslerini ekmesi mümkün. Gazete kasabaya geldiğinde en ince ayrıntısına kadar okuyacak zamanımız yok artık. Çocukların canlarının sıkılması ve oyunlar üretme-si o kasaba için mümkündü. Sosyal medya ve dijital platformlar can sıkıntımızı eli-mizden aldı. Can sıkıntısı demek tembellik demek, ama aynı zamanda sıkıntıdan kurtulmak için çabalamak demek, bir bakıma üretkenlik demek, arayış demek. Bir arkadaşınızı arayıp onu bıktırmak demek. Aktivasyon arayışı demek. Tembellikten de bir tembellik oluştuğu zaman, artık bu kez o can sıkıntısının giderilmesi gerek. Belki araştırmalarda yer almıyordur ancak sosyal medya en çok işte bu can sıkın-tımızı aldı. Can sıkıntısı hakkımızı elimizden aldı. Yalnızlığımızı gidermek proble-minin içerisinde olan şey biraz da budur. Aslında niye yalnızlığımızı gidersen ki? Niye yalnız kalmayalım ki? Niye ışısız bir ortamda gece gökyüzüne yapayalnız bakma-yalım ki? Niye Küçük Prens'in gezegenler arasındaki hayaline biz de katılmayalım ki? Kendi hayallerimizi biz kurup biz yaşamayalım ki? Artık görsel dünya diyebi-leceğim, hatta dijital görsellik diyebileceğim çok geniş bir platform vakit tasarru-funu, vakti biriktirebilme olanağını, vakit verimliliğini elimizden aldı. Dolayısıyla vakti durduramıyoruz, biriktiremiyoruz vaktin üzerimizdeki verimini derinliğine yaşayamıyoruz. Kendimize zaman zaman bu kulluk perspektifinden bakarsak, yal-nızlığımızı feda etmeyecek noktaya gelirse, en azından bireysel bir başarı elde etmiş oluruz. Ama sosyal medyada herkesten bunu yapmayı bekleyemeyiz. Hatta bunu söyleyenlerin, bu konularla dertlenenlerin bile bunu yapabilmesi çoğu kez mümkün değil. Yalnızlığını gidermek, sosyalleşmek evet ama unutmamalıyız ki bunlar sosyal medyayı besleyen şeyler. Bu noktada ben dijital kulluğumun far-kında olarak yalnızlığımın, sosyalliğimin bugünkü dijital dünyanın dışında da var olabileceğini bilirim, zannediyorum bugünün insanı olabilirim. Yok sadece dijital kulluk içinde yaşayacaksam o zaman fantazy romanlarındaki gibi Big Brother'in hükmedeceği ve o içeriği de onun yöneteceği bir dijital dünyadan bahsediyorum- dur ki o zaman dijital rükünleri ve ritüelleri pekâlâ benim için vazgeçilmez hâle gelecek, âdeta dinselleşecektir. İşte asıl tehlike burada.

